

Bhishma School of Indian Knowledge System

MA Course

संस्कृतभाषा परिचय

Lecture 5 – 16.10.2023

- Harshada Sawarkar

sawarkar.harshada123@gmail.com

Masculine - देव

Singular एकवचन	Dual द्विवचन	Plural बहुवचन	Case विभक्ति
देवः	देवौ	देवाः	Nominative प्रथमा
देवम्	देवौ	देवान्	Accusative द्वितीया
देवेन	देवाभ्याम्	देवैः	Instrumental तृतीया
देवाय	देवाभ्याम्	देवेभ्यः	Dative चतुर्थी
देवात्	देवाभ्याम्	देवेभ्यः	Ablative पञ्चमी
देवस्य	देवयोः	देवानाम्	Genitive षष्ठी
देवे	देवयोः	देवेषु	Locative सप्तमी
हे देव	हे देवौ	हे देवाः	Vocative संबोधन

Masculine - देव

Singular एकवचन	Dual द्विवचन	Plural बहुवचन	Case विभक्ति
देवः A God	देवौ Two Gods	देवाः Many Gods	Nominative प्रथमा
देवम् To a God	देवौ To two Gods	देवान् To many Gods	Accusative द्वितीया
देवेन By / With a God	देवाभ्याम् By / With two Gods	देवैः By / With many Gods	Instrumental तृतीया
देवाय For a God	देवाभ्याम् For two Gods	देवेभ्यः For many Gods	Dative चतुर्थी

Masculine - देव

Singular एकवचन	Dual द्विवचन	Plural बहुवचन	Case विभक्ति
देवात् From a God	देवाभ्याम् From two Gods	देवेभ्यः From many Gods	Ablative पञ्चमी
देवस्य Of a God	देवयोः Of two Gods	देवानाम् Of many Gods	Genitive षष्ठी
देवे In / On a God	देवयोः In / On two Gods	देवेषु In / On many Gods	Locative सप्तमी
हे देव O God!	हे देवौ O two Gods!	हे देवाः O many Gods!	Vocative संबोधन

Neuter - वन

Singular एकवचन	Dual द्विवचन	Plural बहुवचन	Case विभक्ति
वनम्	वने	वनानि	Nominative प्रथमा
वनम्	वने	वनानि	Accusative द्वितीया
वनेन	वनाभ्याम्	वनैः	Instrumental तृतीया
वनाय	वनाभ्याम्	वनेभ्यः	Dative चतुर्थी
वनात्	वनाभ्याम्	वनेभ्यः	Ablative पञ्चमी
वनस्य	वनयोः	वनानाम्	Genitive षष्ठी
वने	वनयोः	वनेषु	Locative सप्तमी
हे वन	हे वने	हे वनानि	Vocative संबोधन

Feminine - माला

Singular एकवचन	Dual द्विवचन	Plural बहुवचन	Case विभक्ति
माला	माले	मालाः	Nominative प्रथमा
मालाम्	माले	मालाः	Accusative द्वितीया
मालया	मालाभ्याम्	मालाभिः	Instrumental तृतीया
मालायै	मालाभ्याम्	मालाभ्यः	Dative चतुर्थी
मालायाः	मालाभ्याम्	मालाभ्यः	Ablative पञ्चमी
मालायाः	मालयोः	मालानाम्	Genitive षष्ठी
मालायाम्	मालयोः	मालासु	Locative सप्तमी
हे माले	हे माले	हे मालाः	Vocative संबोधन

NOUNS

Masculine पुंलिङ्ग	Feminine स्त्रीलिङ्ग	Neuter नपुंसकलिङ्ग
Ending in अ	Ending in आ	Ending in अ
देव गोपाल गजानन	माला उमा लता	वन फल कमल

प्रथमा – कर्ता
Nominative – Subject

कर्तृपदानि	क्रियापदानि
छात्रः, गायकः, रक्षकः, ग्रन्थकारः शिक्षकः, बालकः, रजकः, वृक्षः नर्तकः, गजः	पठति, रक्षति, गायति, प्रक्षालयति लिखति, वदति, अस्ति, पश्यति नृत्यति, खादति, चलति, धावति

प्रथमा, द्वितीया, तृतीया – कर्ता, कर्म, करण

Nominative, Accusative, Instrumental – Subject, Object, Instrument

कर्तृपदानि	कर्मपदानि	करणपदानि	क्रियापदानि
छात्रः, रक्षकः, ग्रन्थकारः शिक्षकः, बालकः, रजकः, वृक्षः नर्तकः, गजः	पाठं, कथां, कवितां, गीतं, वस्त्रं, स्तोत्रं, श्लोकं, वृक्षं, गगनं, पुस्तकं, फलं, ओदनं, पोलिकां, गृहं, उपवनं, प्रासादं, जलं	मुखेन, दण्डेन, हस्तेन, पादाभ्यां, यानेन, बसयानेन, द्विचक्रिकया, रिक्षायानेन, फेनकेन, मूलैः, शुण्डया	पठति, रक्षति, गच्छति, गायति, प्रक्षालयति, लिखति, वदति, अस्ति, पश्यति, नृत्यति, खादति, चलति, धावति, धरति, तिष्ठति, पिबति

वाक्यानि रचयत ।

कर्तृपदानि	कर्मपदानि	सम्प्रदानपदानि	क्रियापदानि
अम्बा, रामः, अध्यापकाः, यशोदा, भक्ताः, जनाः, जनकः, गौतमः, अहं	क्षीरं, पुस्तकानि, शापं, फलानि, धनं, पुष्पाणि, जलं, कन्दुकं, पादुके, नवनीतं,	छात्रेभ्यः, पुत्राय, कृष्णाय, वृक्षेभ्यः, इन्द्राय, मित्राय, बालकाय, भरताय	यच्छति, यच्छन्ति ददाति, प्रयच्छति, प्रयच्छन्ति, यच्छामि

वाक्यानि रचयत ।

कर्तृपदानि	कर्मपदानि	अपादानपदानि	क्रियापदानि
भक्ताः, मानवः, लेखकः, सैनिकः, भूपः, बालिका, उमा, मानवः, जनाः, कृषीवलः	आशीर्वादं, ज्ञानं, काष्ठं, पुस्तकं, जीवनं, पर्जन्यं पुष्पाणि, वरं, गृहं, वनं, रसं, प्रकाशं, शीतलतां	वनात्, अश्वात्, देवात्, शङ्करात्, गजात्, चन्द्रात्, ग्रन्थेभ्यः, अन्नात्, प्रकाशकात्, मालायाः, मन्दिरात्, अयोध्यायाः, फलेभ्यः, सूर्यात्, मेघेभ्यः, कूपात्	विन्दन्ति, विन्दति, लभते, पतति, आहरति, गच्छति, व्रजति, आनयति

वाक्यानि रचयत ।

कर्तृपदानि	अधिकरणपदानि	क्रियापदानि
पुष्पाणि, रत्नानि, छात्राः, बालिकाः, पाठाः, चित्राणि, मर्कटाः, दुग्धं, कृष्णोपदेशः, भगवद्गीता, भक्ताः जनाः	सागरे, पाठशालायां, वृक्षे, क्रीडाङ्गणे, महाभारते, पुस्तके, शीतपेटिकायां, भगवद्गीतायां, मन्दिरे, गृहे	पठन्ति, वर्तन्ते, खेलन्ति, सन्ति, खादन्ति, उपविशन्ति, अस्ति वर्तते

Order of words!

जनाः अरण्ये गजान् पश्यन्ति।
जनाः गजान् अरण्ये पश्यन्ति।
अरण्ये जनाः गजान् पश्यन्ति।
पश्यन्ति जनाः गजान् अरण्ये।
जनाः पश्यन्ति अरण्ये गजान्।
पश्यन्ति गजान् अरण्ये जनाः।
अरण्ये पश्यन्ति गजान् जनाः।

लोग जंगलों में हाथी देखते हैं।

Singular एकवचन	Dual द्विवचन	Plural बहुवचन	Case विभक्ति
गजाननः	गजाननौ	गजाननाः	Nominative प्रथमा
गजाननम्	गजाननौ	गजाननान्	Accusative द्वितीया
गजाननेन	गजाननाभ्याम्	गजाननैः	Instrumental तृतीया
गजाननाय	गजाननाभ्याम्	गजाननेभ्यः	Dative चतुर्थी
गजाननात्	गजाननाभ्याम्	गजाननेभ्यः	Ablative पञ्चमी
गजाननस्य	गजाननयोः	गजाननानाम्	Genitive षष्ठी
गजानने	गजाननयोः	गजाननेषु	Locative सप्तमी
हे गजानन	हे गजाननौ	हे गजाननाः	Vocative संबोधन

Singular एकवचन	Dual द्विवचन	Plural बहुवचन	Case विभक्ति
अध्यापकः	अध्यापकौ	अध्यापकाः	Nominative प्रथमा
अध्यापकम्	अध्यापकौ	अध्यापकान्	Accusative द्वितीया
अध्यापकेन	अध्यापकाभ्याम्	अध्यापकैः	Instrumental तृतीया
अध्यापकाय	अध्यापकाभ्याम्	अध्यापकेभ्यः	Dative चतुर्थी
अध्यापकात्	अध्यापकाभ्याम्	अध्यापकेभ्यः	Ablative पञ्चमी
अध्यापकस्य	अध्यापकयोः	अध्यापकानाम्	Genitive षष्ठी
अध्यापके	अध्यापकयोः	अध्यापकेषु	Locative सप्तमी
हे अध्यापक	हे अध्यापकौ	हे अध्यापकाः	Vocative संबोधन

Singular एकवचन	Dual द्विवचन	Plural बहुवचन	Case विभक्ति
गायकः	गायकौ	गायकाः	Nominative प्रथमा
गायकम्	गायकौ	गायकान्	Accusative द्वितीया
गायकेन	गायकाभ्याम्	गायकैः	Instrumental तृतीया
गायकाय	गायकाभ्याम्	गायकेभ्यः	Dative चतुर्थी
गायकात्	गायकाभ्याम्	गायकेभ्यः	Ablative पञ्चमी
गायकस्य	गायकयोः	गायकानाम्	Genitive षष्ठी
गायके	गायकयोः	गायकेषु	Locative सप्तमी
हे गायक	हे गायकौ	हे गायकाः	Vocative संबोधन

Singular एकवचन	Dual द्विवचन	Plural बहुवचन	Case विभक्ति
लता	लते	लताः	Nominative प्रथमा
लताम्	लते	लताः	Accusative द्वितीया
लतया	लताभ्याम्	लताभिः	Instrumental तृतीया
लतायै	लताभ्याम्	लताभ्यः	Dative चतुर्थी
लतायाः	लताभ्याम्	लताभ्यः	Ablative पञ्चमी
लतायाः	लतयोः	लतानाम्	Genitive षष्ठी
लतायाम्	लतयोः	लतासु	Locative सप्तमी
हे लते	हे लते	हे लताः	Vocative संबोधन

Singular एकवचन	Dual द्विवचन	Plural बहुवचन	Case विभक्ति
लेखिका	लेखिके	लेखिकाः	Nominative प्रथमा
लेखिकाम्	लेखिके	लेखिकाः	Accusative द्वितीया
लेखिकया	लेखिकाभ्याम्	लेखिकाभिः	Instrumental तृतीया
लेखिकायै	लेखिकाभ्याम्	लेखिकाभ्यः	Dative चतुर्थी
लेखिकायाः	लेखिकाभ्याम्	लेखिकाभ्यः	Ablative पञ्चमी
लेखिकायाः	लेखिकयोः	लेखिकानाम्	Genitive षष्ठी
लेखिकायाम्	लेखिकयोः	लेखिकासु	Locative सप्तमी
हे लेखिके	हे लेखिके	हे लेखिकाः	Vocative संबोधन

Singular एकवचन	Dual द्विवचन	Plural बहुवचन	Case विभक्ति
गायिका	गायिके	गायिकाः	Nominative प्रथमा
गायिकाम्	गायिके	गायिकाः	Accusative द्वितीया
गायिकया	गायिकाभ्याम्	गायिकाभिः	Instrumental तृतीया
गायिकायै	गायिकाभ्याम्	गायिकाभ्यः	Dative चतुर्थी
गायिकायाः	गायिकाभ्याम्	गायिकाभ्यः	Ablative पञ्चमी
गायिकायाः	गायिकयोः	गायिकानाम्	Genitive षष्ठी
गायिकयाम्	गायिकयोः	गायिकासु	Locative सप्तमी
हे गायिके	हे गायिके	हे गायिकाः	Vocative संबोधन

Singular एकवचन	Dual द्विवचन	Plural बहुवचन	Case विभक्ति
कमलम्	कमले	कमलानि	Nominative प्रथमा
कमलम्	कमले	कमलानि	Accusative द्वितीया
कमलेन	कमलाभ्याम्	कमलैः	Instrumental तृतीया
कमलाय	कमलाभ्याम्	कमलेभ्यः	Dative चतुर्थी
कमलात्	कमलाभ्याम्	कमलेभ्यः	Ablative पञ्चमी
कमलस्य	कमलयोः	कमलानाम्	Genitive षष्ठी
कमले	कमलयोः	कमलेषु	Locative सप्तमी
हे कमल	हे कमले	हे कमलानि	Vocative संबोधन

Singular एकवचन	Dual द्विवचन	Plural बहुवचन	Case विभक्ति
उपवनम्	उपवने	उपवनानि	Nominative प्रथमा
उपवनम्	उपवने	उपवनानि	Accusative द्वितीया
उपवनेन	उपवनाभ्याम्	उपवनैः	Instrumental तृतीया
उपवनाय	उपवनाभ्याम्	उपवनेभ्यः	Dative चतुर्थी
उपवनात्	उपवनाभ्याम्	उपवनेभ्यः	Ablative पञ्चमी
उपवनस्य	उपवनयोः	उपवनानाम्	Genitive षष्ठी
उपवने	उपवनयोः	उपवनेषु	Locative सप्तमी
हे उपवन	हे उपवने	हे उपवनानि	Vocative संबोधन

Singular एकवचन	Dual द्विवचन	Plural बहुवचन	Case विभक्ति
कुसुमम्	कुसुमे	कुसुमानि	Nominative प्रथमा
कुसुमम्	कुसुमे	कुसुमानि	Accusative द्वितीया
कुसुमेन	कुसुमाभ्याम्	कुसुमैः	Instrumental तृतीया
कुसुमाय	कुसुमाभ्याम्	कुसुमेभ्यः	Dative चतुर्थी
कुसुमात्	कुसुमाभ्याम्	कुसुमेभ्यः	Ablative पञ्चमी
कुसुमस्य	कुसुमयोः	कुसुमानाम्	Genitive षष्ठी
कुसुमे	कुसुमयोः	कुसुमेषु	Locative सप्तमी
हे कुसुम	हे कुसुमे	हे कुसुमानि	Vocative संबोधन

रामो राजमणिः सदा विजयते रामं रमेशं भजे
रामेणाभिहता निशाचरचमूः रामाय तस्मै नमः ।
रामान्नास्ति परायणं परतरं रामस्य दासोऽस्म्यहं
रामे चित्तलयः सदा भवतु मे भो राम मामुद्धर ॥

रामः राजमणिः सदा विजयते रामं रमेशं भजे
रामेण-अभिहता निशाचरचमूः रामाय तस्मै नमः ।
रामात् नास्ति परायणं परतरं रामस्य दासः अस्मि अहं
रामे चित्तलयः सदा भवतु मे भो राम मामुद्धर ॥

नमो नमः सर्वेभ्यः ।

अहं चिन्मयः ।

अहं काळेकुलोत्पन्नः

यशोधनस्य पुत्रः चिन्मयः ।

नमो नमः सर्वेभ्यः ।
अहं चारुता ।
अहं बर्वेकुलोत्पन्ना
श्रीकान्तस्य तनया चारुता ।

वयं सर्वे मिलित्वा संस्कृतेन सम्भाषणं कुर्मः ।

विवाहिताः ललनाः तासां नामधेयम् एवं कथयन्ति –

अहं बर्वेकुलभूषणा श्रीकान्तस्य भार्या मेधा ।

अथवा,

अहं काळेकुलभूषणा यशोधनस्य भार्या अनघा ।

मित्र, नमो नमः ।

नमो नमः, सखि ।

तव नामधेयं किम् ?

मम नाम चारुता ।
तव नाम किम् ?

मम नाम चिन्मयः ।

कुत्र वससि त्वम् ?

अहं ठाणेनगरे वसामि ।

त्वं कुत्र वससि ?

अहं पुणेनगरे वसामि ।

अहं भारतदेशे महाराष्ट्रराज्ये ठाणेनगरे वसामि ।

अहं भारतदेशे महाराष्ट्रराज्ये पुणेनगरे वसामि ।

अहं भारतदेशे कर्नाटकराज्ये बेंगळूरुनगरे वसामि ।

अहं भारतदेशे मध्यप्रदेशराज्ये इन्दौरनगरे वसामि ।

मम नाम चारुता ।

भवत्याः नाम किम् ?

भवतः नाम किम् ?

मम नाम चिन्मयः ।

भवान् कुत्र वसति ?

अहं चेन्नईनगरे वसामि ।

अहं बेङ्गळुरुनगरे वसामि ।

भवती कुत्र वसति ?

तव तातः किं कार्यं करोति ?

मम तातः वास्तुशास्त्रज्ञः ।

मम तातः महाविद्यालये प्राध्यापकः ।
मम माता अपि पाठशालायाम्
अध्यापिका ।

तव तातः ?

Professions

व्यवसायाः

શિક્ષક: /
અધ્યાપક: / પ્રાધ્યાપક:

શિક્ષિકા / અધ્યાપિકા /
પ્રાધ્યાપિકા

वैद्यः / भिषग्वरः / चिकित्सकः

वैद्या / भिषग्वरा / चिकित्सका

शल्यविशारदः

तन्त्रांशाभियन्ता/न्त्री – Software Engineer

सङ्गणकाभियन्ता /न्त्री – Computer Engineer

रासायनिकाभियन्ता /न्त्री – Chemical Engineer

यन्त्राभियन्ता /न्त्री – Mechanical Engineer

विद्युदभियन्ता /न्त्री – Electrical Engineer

स्थापत्याभियन्ता /न्त्री – Civil Engineer

(शासनप्राप्तः) आङ्किकः

आरक्षकः

विधिज्ञः

न्यायाधीशः

कृषीवलः / कृषकः
तन्त्रज्ञः (सङ्गणक-विद्युत्-यन्त्र)
गायकः / गायिका
वादकः
नर्तकः / नर्तकी
सौचिकः
तक्षकः
चित्रकारः
अभिनेता / अभिनेत्री
लेखकः
प्रकाशकः
सम्पादकः
मुद्रकः

ध्वनिमुद्रकः
पत्रकारः
वार्ताहरः
वित्तकोशे / यन्त्रागारे / कार्यालये
कर्मचारी
धनपालः
व्यवस्थापकः
सुसंवादकः
टङ्कलेखकः / उट्टङ्ककः
मुख्यः कार्यकारी अधिकारी
मुख्यपाचकः
वणिक् / आपणिकः
व्यापारी

विपणनप्रमुखः
सैनिकः
वायुसेनाधिकारी
नौसेनाधिकारी
भूसेनाधिकारी
वास्तुविशारदः / वास्तुशास्त्रज्ञः
क्रीडापटुः
समालोचकः
पुरोहितः
वनस्पतितज्ञः
गणितज्ञः

धन्यवादाः ।
पुनर्मिलामः ।
सुनक्तम् ।

